

Historian ja arkeologian valintakoe 2019 (TY):

I Kerro kaupankäynnistä Itämeren alueella keskiajalta 1700-luvun alkuun maailmanlaajuisesta näkökulmasta. Käytä vastauksessasi kaikkia annettuja aineistoja. (1–6)

1. Kartta

© Panu Savolainen

2. Tartosta löydetty böömiläinen viinipikari 1300–1400-luvulta. (Kuva: Tarton kaupunginmuseo).

3. Turun tuomiokirkosta löydetty keskiaikainen pyhäinjäännös, nk. kalloreliikki. Päällinen valmistettu Kiinasta tuodusta, 1200-luvulla valmistetusta silkistä (Kuva: Aki Arponen).

4. Ote Danzigiin saapuneiden laivojen lastiluettelosta vuodelta 1460. Laivojen lastit luettelointiin laivureittain

Tukholmasta

Laivuri Vynne: 8 tynnyriä maltaita ja 3 tynnyriä näätää

Laurens Wulff: 5½ lastia hirssiä

Hans Ontram: 2 lastia näätää

Gotlannista

Hans Schutte: 24 tynnyriä hiomakiviä, 2 tynnyriä talkkia, 1½ tynnyriä voita, 200 hanskaa ja 2 tynnyriä juustoa

Söderköpingistä

Laivuri Salo: 5 tynnyriä voita, 1 vati osmund-rautaa

Niklis Svyne: 1 tynnyri voita ja 5 markkaa* vuotia

Magnus Jonsson: 3 tynnyriä voita

Erik Brasche: yksi tynnyri voita

Laivuri Hakent: 3 neljänestä* voita

Laurens Nigelsson: 3 tynnyriä, 1 neljännes voita ja 1 tynnyri talkkia

Hans Hakensson: 3½ tynnyriä voita

Turusta

Laurens Schalm: 1 tynnyri voita

Jakob Hersson: 1½ lastia voita ja ½ lastia traania

Magnus Jonsson: 16 tynnyriä voita ja 4 vati traania

Laurens Nigelsson: 15 tynnyriä ja yksi neljännes* voita

Hans Stefansson: 4½ tynnyriä voita ja yksi vati traania

Martin Beck: 3½ tynnyriä voita

Hinrik Mol: 6½ tynnyriä voita ja yksi karitsan vuota 8 markkaa*

Jaspar Lange: 8 tynnyriä voita

* Markka oli painomitta. Neljännes oli vetomitta, jota käytettiin sekä kuiva- että nestemäisten aineiden mittana.

5. Ote Turun tulliluettelosta vuodelta 1551

Syyskuussa 1551 Danzigista Turkuun purjehti laivuri Peter Henrikssonin laiva, joka kuljetti tavaroita useille turkulaisporvarille. Yhden lastin oli tilannut Jakob Larsson, ja se käsitti suolaa neljä lästiä (noin 10 tonnia), yhden kyynärän (n. 60 cm) englantilaista ja yhden kyynärän amsterdamilaista kangasta, tusinan hattuja sekä paalin hollantilaista palttinaa.

6. Liitupiiput

Vasemmalla Hollannissa vuosien 1681–1712 välillä valmistettu liitupiippu, jossa valmistajan, Steven Hendrickz de Jongin leima. Löytynyt Helsingin Snellmaninkadun arkeologisissa kaivauksissa (Kuva: Museovirasto/S. Tirilä). Oikealla Tukholmassa Wettervikin tehtaalla 1700-luvulla valmistettu liitupiippu. Löytynyt Turun Koroisten arkeologisissa kaivauksissa (Kuva: Janne Harjula).

II Tutustu oheiseen aineistoon ja kirjoita essee aiheesta: Miten ihmisten kokemuspiirit muuttuivat kaupungistuvassa Euroopassa 1800-luvun toiselta puoliskolta ensimmäisen maailmansodan alkuun (1914) mennessä? Käytä kaikkia oheismateriaaleja. (1–6)

1. Neljä katkelmaa ranskalaisen Gustave Le Bonin *Joukkosielu*-nimisen teoksen suomenkielisestä käännöksestä (1912, alkuteos 1895)

”Yleiset, kaikissa kansoissa ilmenevät tunnusmerkit kertovat joukkojen voiman nopeasta kasvusta. Meidän on kestettävä se minkä se meille tuottaa, oli se millaista tahansa. Kaikki saarnat sitä vastaan ovat vain turhaa sanahelinää. On mahdollista, että joukkojen valtaantulo on länsimaisen sivilisaation viimeisiä aseita, että se merkitsee palaamista niihin sekasorron aikoihin, jotka käyvät uusien yhteiskuntamuotojen ilmestymisen edellä. Mutta kuinka voimme tätä estää?

[– –]

”Kaikki mikä vaikuttaa voimakkaasti joukkojen mielikuvitukseen, esiintyy havainnollisen ja selvän kuvan muodossa, ilman selityksiä, tai tiettyjen ihmeellisten tai salaperäisten asioiden, suuren voiton, suuren ihmeen, suuren rikoksen, suuren toivon yhteydessä. On esitettävä asiat suurpiirteisesti tekemättä koskaan selkoa niiden taustoista. Sata pientä rikosta tai sata pientä tapaturmaa ei vaikuta joukkojen mielikuvitukseen; sitä vastoin yksi ainoa suuri rikos, yksi ainoa suuri tapaturma tekee niihin syvän vaikutuksen, vaikka sen seuraukset eivät olisi läheskään niin tuhoisat kuin nuo sata pikku onnettomuutta yhteensä.”

[– –]

”Tutkiessamme joukkojen mielikuvitusta näimme, että niihin vaikuttavat etupäässä *kuvat*. Jollei kuvia ole tarjolla, niitä voi manata esiin käyttämällä taidokkaasti sanoja ja lauseita.” [– –] ”Sanojen voima on niiden aikaansaamissa kuvissa eikä riipu lainkaan niiden varsinaisesta merkityksestä. Sanoilla, joiden merkitys on epämääräisin, on yleensä suurin vaikutus. Sellaisia ovat esimerkiksi termit kansanvalta, sosialismi, tasa-arvo, vapaus ym., joiden merkitys on niin häilyväinen, etteivät paksutkaan niteet riitä sen määrittelymiseen. Ja kuitenkin niiden vähäpätöisissä tavuissa on oikea taikavoima, ikään kuin niihin sisältyisi kaikkien ongelmien ratkaisu. Niissä yhdistyvät vaihtelevat tiedostamattomat pyyteet ja toivo niiden toteuttamisesta.”

Gustave Le Bon: *Joukkosielu*. Ranskankielinen alkuteos *Psychologie des Foules* 1895. Teksti on päivitetty versio tuntemattoman tekijän suomennoksesta. Se ilmestyi Kustannusosakeyhtiö Otavan julkaisemana 1912. *Kiuas Kustannus* 2017, 20, 52–53, 74.

2. Katkelma Alexandra Gripenbergin tekstistä *Maantieteellisiä kuvaelmia XXIV–XXV* (1899)

”Äkkiä näemme etäältä mahdottoman laajan, punaiselta kumottavan valon – heijastuksen Lontoon valoista – ja sen alla yhtä laajan savupilven, josta Lontoon 300 kirkontornia niin kuin mastometsä kohoa ilmoille. Junavaunun ikkunasta näemme milloin likaisia, savustuneita katuja, milloin Thamesjoen (lue: Tems) tumman, kimaltelevan veden, kun juna kiittää jonkun joen poikki vievän sillan yli, milloin taas talojen kattojen ja uuninpiippuja, kun kiskot kulkevat korkealla katujen yläpuolella. Vihdoin

juna seisautuu keskelle häikäisevän kirkasta sähkövaloa, ja me olemme saapuneet Charing Crossin rautatieasemalle, joka on suunnattoman suuri, lasista ja tiilistä tehty tunneli Lontoon sydämessä.”

Alexandra Gripenberg: Maantieteellisiä kuvaelmia XXIV–XXV. Englanti. 1899. Lainaus teoksesta *Lontoo. Kirjailijan kaupunki*. Toim. Marjaana Niemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1139. SKS 2008, 8–10.

3. Katkelma *Uuden Kwalehden* (1901) artikkelista "Vanha ja uusi vuosisata"

”Oletko sinä uusi vuosisata, ajatellut vanhaa sillä mielellä, että opiksi ottaisit kaikki vanhan kokemukset ja alkavan elämäsi ojentaisit sen mukaan? Vanhalta vuosisadalta on sulla opittavaa sen suuri tiedon halu ja harras pyrkimys edistymään kaikilla aloilla. Siltä sait vapauden, yhden vertaisuuden ja veljeyden aatteet perinnöksi, ja niitä sinun tulisi oppia käytännössä toteuttamaan, jota vanhus ei ole osannut. Sen tiedon halua pitäisi sinun ohjata siihen suuntaan, että harrastaisit vain tarpeellisia ja hyödyllisiä tietoja, pitäen aina päätarkoituksen silmäisi edessä, ettet eksyisi turhiin saivarteluihin ja ongelmoihin, joista ei ihmiskunnalle mitään hyötyä ole. Vanhuksen edistyspyrinnöt sinun myös tulisi suunnata semmoisille aloille, joista ihmiskunnalle ei olisi ainoasti nautintoa ja huvia, vaan todellista parannusta. Elä pyri edistymään pahassa, kuten sotalaitoksen kehittämisessä ”ajanmukaiseen” suuntaan, tehdasteollisuuden järjestämisessä yhä parempia ylellisyystavaroita valmistamaan ja yleensä elä katso vain erinäisten luokkain etuja, vaan koko ihmiskunnan parasta.

Uusi vuosisata, opi vanhalta sekin, että sen kuumeen tapainen ahertaminen omaisuuden kokoomisessa on hylättävä, sillä se vieroittaa pois todellisesta hyödyllisestä työstä ja hyvistä henkisistä harrastuksista. Vaan paremminkin tee sinä tuottavaa, synnyttävää (produseeraavaa) työtä; kaiva maata, että se yhä paremmin kasvaisi ja valmistaisi elintarpeita niin runsaassa määrin, ettei kenenkään ihmisen tarvitseisi nälkää nähdä, sillä vanhan vuosisadan nälkäuhrit ovat uhkaavan suuret. Koeta saada varallisuus tasaisemmin jaetuksi, niin ettei olisi ylen rikkaita eikä kurjuuteen asti köyhiä niitten joukossa, jotka työhön kykenevät ja tahtovat työtä tehdä.”

"Vanha ja uusi vuosisata". *Uusi Kwalehti* 15.1.1901.

4. Kaksi katkelmaa Hannu Salmen kirjasta *Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuuribistoria* (2002)

”Vuosisadan vaihteen lähestyessä eurooppalaiset alkoivat kutsua meneillään olevaa aikakautta nimellä fin de siècle, vuosisadan loppu. Termin käyttö yleistyi ilmeisesti jo 1880-luvulla, mutta ennen kaikkea se muistetaan Edouard Dujardinin samannimisestä lehdestä, jonka ensimmäinen numero ilmestyi Ranskassa vuonna 1890. Fin de siècle viittasi yleensä huonoihin ennusmerkkeihin, joiden mukaan länsimäisen kulttuurin katsottiin etenevän kohti rappeutumistaan eikä uudelta vuosisadalta olisi paljonkaan positiivista odotettavaa.

Yhtenä taustatekijänä oli teollistumisen aiheuttama sosiaalinen murros: kaupungistuminen oli voimakkainta juuri 1880- ja 90-luvuilla. Esimerkiksi Berliinin väkiluku kaksinkertaistui kahden viimeisen vuosikymmenen aikana, ylittäen lopulta kahden miljoonan asukkaan rajan. 'Liikaväestön' ongelma näyttäytyi irtolaisuutena, jonka arveltiin johtavan ennen pitkää siveettömyyden tielle. Moraalinen paniikki oli väistämätön seuraus. On ymmärrettävää, että etenkin suuret asutuskeskukset olivat kriisissä eikä yllättävien muutosten keskellä voinut olla kovinkaan perusteltuja käsityksiä siitä, miten olosuhteet kehittyisivät. Tämä lisäsi epävarmuuden tunnetta.”

[– –]

”Vuosisadan lopulla myös työläisten ja naisten kansalaisyhteiskunta-vaatimukset lisääntyivät. Molemmat liikkeet olivat syntyneet Euroopassa suurinpiirtein samaan aikaan, kun teollistuminen alkoi saada vakiintuneen aseman talouselämässä. Oma ongelmansa oli, että teollisuus muokkasi yhteiskuntaa ja kulttuuria voimakkaasti ja edellytti väestön vapaata liikkumista, mutta samanaikaisesti vanha sääty-yhteiskunta oli yhä edelleen olemassa. Fin de siècle kulttuurin taustana oli tämä vastakohtaisuus, joka viime kädessä näkyi moraalikäsitusten, arvojen ja aatteiden välisenä ristiriitana.”

Hannu Salmi: *Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuurihistoria*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus 2002, 156–157.

5. Katkelma kirjasta *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma* (2003)

Aikakauden henki 1800-luvun lopun Suomessa oli ollut optimistinen. Teollistuminen ja kaupungistuminen olivat luoneet uusia mahdollisuuksia, ja kansalaiset tunsivat lähtökohdistaan riippumatta luottamusta parempaan tulevaisuuteen. Koulutusteiden avautuminen, suomen kielen nousu, oikeudellisten käytäntöjen kehittyminen, naisten ja työläisten aseman kohentaminen, kansallisen identiteetin rakentaminen – kaikki tuntuivat avaavan ovia uudenlaiseen moderniin elämäntapaan. Sotien kauhukuvat sekä Titanicin haaksirikon tai pörssiromahduksen kaltaiset teknologiset ja taloudelliset takaiskut horjuttivat kuitenkin suomalaistenkin myönteisiä odotuksia ja toiveita.

Laura Kolbe & Anja Kervanto Nevanlinna: Eurooppalainen Suomi. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Toim. Anja Kervanto Nevanlinna ja Laura Kolbe. Tammi, Helsinki 2003, 25.

6. Ranskalainen mainosjuliste vuodelta 1891

Suuren, vuoden 1891 mainosjulisteen teksti kertoo: "Japanin Amaryllis, viimeisin pariisilainen parfyymi. Delettrez, 15 rue d'Enghien Pariisi. Elegantin maailman hajuvesiliike."

"Amaryllis du Japon, the latest parisian perfume. Delettrez, 15, rue d'Enghien Paris. Parfumerie du monde élégant."

Lähde: gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.